

HALASI ZOLTÁN

A nép nevében

(DRÁMARÉSZLET)¹

TAVASZI-ŐSZI FORDULÓ (1944)

I

Bíróság előtt a deportálásokat előkészítő államapparátus vezetői. Önképükhöz híven a lerongyolódott öltönyhöz vagy nagykabáthoz az egyik drót-glóriát, a másik menyasszonyi fátyolt, a harmadik hattyúszárnyat, a negyedik apácafőkötőt, az ötödik bábérkoszorút, a hatodik piros-fehér-zöld malacperselyt visel a fején. Van valami végvona-glásszerű a mozgásukban, mintha víz alatti növények hullámszánának, valójában elkárhozott lelkek. Időnként egymásra mutogatnak, sőt egymás szájába nyúlnak a mutatójukkal és/vagy párosan fordulnak egyet, csárdáslépésekkel.

GLÓRIA Szeretném még egyszer hangsúlyozni, tekintetes törvényszék, a törvényt nem mi hoztuk, nem mi hoztuk divatba az ilyen törvényeket, nem mi diktáltuk a törvénydivatot, tisztelt törvényszék, a törvény a társadalom ruhája, abroncsos szoknyája, feszes zakója, az országgyűlés pedig az úri szabója, az úri szabó pedig a társadalomtól veszi fel a rendelést, felveszi a méreteket, és minél passzentsabbra szabja azt a törvényhacukát; a törvény, kérem, követi a társadalom vonalait, idomul a társadalomhoz, a mi esetünkben a nemzettesthez, a mi nemzetünk teste, ugye, jó huszonöt éve, kissé karcsúbbodott, ezért a ruhája is elől kurtábbodott, hátul vastagodott, de azt ne kérdezzék, hogy hol a nemzettest eleje, hol a fara, mert mintha éppen most fordulna meg a dolog, most fordulnának meg a vonalai, ez is egy divat, ami azelőtt hátul volt, az került előre, nem ragozom tovább, a törvényt nem mi hoztuk, mi csak a rendeletkészítésben serénykedtünk, de azokat se mi hoztuk, mi csak a nemzet udvari szállítói voltunk, beszállítói, illetve kiszállítói, attól függ, honnan nézzük.

FÁTYOL Mi szeretjük a konferenciákat, ez a mi preferenciánk, a konferencia, innen az Óperencián átkelünk egyik konferencián, másik konferencián, tulajdonkép-

¹ Ez a részlet egy szimbolikus népbírósági tárgyalássorozat ötödik napját mutatja be. Maga a darab nem a történelemtől, hanem a történelmi tudatokról szól. A közszájon forgó klisékről, sztereotípiákról, apológiákról. Körképszerűen mutatja be a múlttal való szembe(nem)nézést, nagyjából az 1918–1948 közötti időszakra vonatkoztatva. Műfaja „hazafias revü”. Korábbi szövegváltozatai, részletei megjelentek a *Jelenkor* és a *Színház* folyóiratokban.

pen megbeszélések ezek, összeröffenések, villásreggelik, munkaebédek és díszvacsorák, színhelyük nem okvetlenül a minisztérium, vidéki vadászház, kúria is megteszi, mi is megtesszük, ami tőlünk telhet, a magyaros vendéglátás ugye, az a szívbeli, azt minden követ szereti és élvezi, szereti élvezni, hogy velünk munkamegbeszélhet, szereti az olasz, a spanyol, a portugál, a francia, de legeslegjobban szereti a német, a német a mi történelmi érdekünk, vele tökéletesen egybeesünk, gondoltuk, és tényleg, egybe estünk, egy gödörbe, és hát végül is, valljuk be őszintén, szordínóval mondom, csöbörből vödörbe, de ezúttal nem csalt tórbe minket senki, hacsak nem mi magunkat, egybeestünk a saját törünkkel, és felnyitottuk a saját hasunkat, harakiri, ezt az utolsó pillanatig nem látta senki, valamiért elfelejtettünk szemüveget venni, hogy legalább üveg által homályosan lássuk, mire megyünk mi a németekkel ketten.

HATTYÚ Nem mi mentünk tulajdonképpen, mi csak belementünk, mások mentek, kivéve akik mentesítést kaptak, sokan kaptak, abban is részünk volt, abban volt igazán részünk. A német követ, az követelt, rajtunk követelt és tőlünk, és ugye már itt volt idebent ez a hadtest, az a hadtest, német erők, hiába erőlködtünk, teljesíteni kellett a követelést, a kvótát, hát úgy nyomták le a torkunkon, pedig mi voltunk a vendéglátók, de a magyar születetten udvarias, így lettünk, saját tehetségéből, udvarias szállítók, előzékeny váltóállítók, ruhát kellett váltanunk, nekünk, a nemzetnek, nem olyan könnyű, miközben itt is eszünk, ott is eszünk a német követtel, a németek követeivel, a németek követelőző követeivel, alig győzi a hivatal a sok fogást, a sok rendelést, a sok rendeletet, kiszabni ezt, kiszabni azt, ennyi rendeletruhát, hiába, a magyaros vendégszeretet, de végül is tényleg nemzeti lett a viselet: ami kozmopolita volt, fajidegen, liberális, az kikerült a ruhatárból, ki a törvénytárból.

FŐKÖTŐ Nem szabódtunk, nem szabadkoztunk, rendeleteket hoztunk, iszonyú igény volt akkortájt rendeletekre, legalább akkora, amekkora gondolatokra lett volna, de arra senki sem ért rá, a tett halála az okoskodás, márpedig a magyar állam nem rezoníroz, csak paríroz, veszélyt hárít, hiszen a front közeledik, a világ beesteledik, és hamarosan a sötétség, de amíg a szemünk lát, addig fussanak, távozzanak innen mihamarabb, legyenek sínre téve, valami ilyesmi volt a pohárköszöntő tárgya, a követ mondta a tósztot, meg a különleges megbízott, aki bennünk megbízott, és összeesendült két, három, négy, ki tudja, hány pohár, ki mindeneket lát, az tudja csak hányszor, és a cinkos félhomály, tisztelt igazságmegvilágító bíróság, a cinkos félhomály nekünk kedvezett. Más megvilágításba is helyezhető, ami itt történt, de az valószínűleg művi lenne, művészi és ezért hamis. Lesben álltunk néhány történelmi perce már, van az úgy huszonöt év is, de lehet, hogy több, és a csókra vártunk, illetve vártak minket a csókosok.

KOSZORÚ Mi egy nagy család vagyunk, a népek nagy családjában egy kis család, Európában is kis család, de nem cseléd, ezért nem tűrhetjük, hogy belülről rágjanak

szét minket, a molynak menni kell, a természetnek is, ez a természet szava, amelyik nemzet nem küzd a fennmaradásért, az elvész a fajok cirkuszában, mi itt rendet tartunk, betartjuk a rendeletet, célra tartunk, erre a célra tartanak minket, szervezetünkől idegen a kakaskodás, a kakastoll kevésbé, az a jelünk, mi vagyunk az idők jelei, ha mi jövünk, onnan menni kell, mennek, mentek, koszosak, bűdösek, csak az nem bűdös, amit hátrahagynak, hátra se néznek, nem is hagyjuk, közrefogjuk a menetet, mi vagyunk a zárójel, ugye, önök is érzik, tisztelt bíróság, ez az államgrammatika, valami, ami nem fontos, mellékesen megemléződik, megemlegetődik, mintha csak csuklottunk volna, de már be is csukódik az a zárójel, be is csapódik az az ajtó, a végeken, a vagonokon, már ki is lazul a rezesszizmunk, na ezen a bekezdésen is túl vagyunk, tovább írhatjuk a magyar történelmet, pont, pont, pont.

PERSELY Pont annyi maradt utánuk, amennyi az államnak kellett, az állam a közjó letéteményese, a közrosszat kiveti magából, így tesz egy egészséges állam, természetesen az állampolgárai érdekében, ennek érdekében még a német érdekekkel is kész volt szembeszállni, kész volt kiállni a saját anyagi érdekei védelmében, az embereket átengedte, a tulajdonukat megtartotta, a népesség anyagi része ment, az anyagiak maradtak, sikerült is az államadósságot szanálni, hitelképesek lettünk megint, nőtt a kínálat, csökkent a kereslet, a feketepiacra fekete napok jöttek, az infláció valósággal kinyúlt, és tessék megkapaszkodni, tisztelt számvevő-, nem, tisztelt törvényszék, a dollár történelmi mélypontot ért el a pengővel szemben!, ezzel szemben a leütési ár szárnyalt a kikiáltáshoz képest, amidőn a még ki sem hűlt ágyneműk cseréltek gazdát és egyéb használati tárgyak, a városházán tartott zártkörű árverésen, ez történetesen Kassán történt, ahol a távozóknak végleg búcsút intettünk, de ugyanígy megtörténhetett bárhol máshol, a távozók úgyszólván búcsút inthettek már mindenüknek.

Államapparátus el.

II

A tárgyalóteremben most a zsidóvagyon 1944-es sorsa idéződik fel a bíróság előtt a Lakosság tanúvallomásai alapján.

Körben kordék, talicskák, szekerek, út szélén holmik (bútor, eszcadjg, festmény, könyv), emberek (lehetnek bábuk, babák). Jól öltözött lomizók tesznek-vesznek, válogatnak. Háttérben időnként halkán, kintornaszerűen megszólal az „Isten nevéért dicsérem” kezdetű református ének (ad notam Az árgyélus kismadár). A Lakosság szerepét játszó beszédes nevének ez előtt a háttér előtt lejtenek el teli vagy üres kézzel, arcuk helyén szemréskivágásos kokárdával.

MINDAMIÉNK Ahogy itt szétnézek, a közönség soraiban is van, aki jogvégezett, nemcsak a jogtudó bírák közt, mondják hát meg, kérem, én, aki egy katona felesége

voltam, miért ne lettem volna jogosult arra a holmira, amit a magyar állam törvényes úton elkülönített, elidegenített, idegennek nyilvánítva azt, aki addig is idegen volt a mi szemünkben, csak vásároltunk tőle, csak gyógyított minket, csak tanította a gyerekeinket, de kétség nem fér hozzá, hogy a vagyona nem volt az övé akkor sem, amikor megszerezte, akkor sem, amikor szabadon rendelkezett vele, amikor még szentnek volt mondva a magántulajdon, ki sem merem mondani ezt a szitokszót, nem az övé tehát, minden látszat ellenére sem, hanem a nemzeté, akkor úgy mondtuk, ma úgy mondanánk, a népé, a dolgozóké, hiszen csak a dolgozók dolgoznak, a fűszeres üzletel, a tanár félrenevel, az orvos félrekezel, a nemzet mi vagyunk, akik erre ébredünk, nemzetes bíróság, erre reggel, délben és főleg mostanában este, gondoltam én akkor, este jött a parancsolat, orvos, tanár, fűszeres el, a nemzet vagyona visszatért, az enyém, hát hogy ne vettem volna birtokba, ha egyszer a törvény megmondta, hogy az enyém.

AZENYÉMLETT Tisztelettel kérem, hogy a lakásomban lévő bútorokat és csillárokat, melyek érdektelen nevű ügyvéd lakásában visszamaradtak, részemre kiutalni szíveskedjenek. Nem szívesen említem meg, mert szerény, visszahúzódo természetű magyar özvegyasszony vagyok, mégis legyen szabad szóba hoznom, tisztelt hivatal, hogy terrortámadás folytán családommal együtt hajléktalanná váltunk, így lettem a fent említett lakás bérlője.

MOSTÉNJÖVŐK Csatlakozom az előttem szólóhoz, két gyermekem családalapítás előtt áll, én magam eddig a sors és a zsidó faj üldözöttje voltam.

ENGEMILLET Kérem, én beteg voltam, zsidóvagyon-vásárlási jegyhez nem jutottam, pedig mint hadirokkantat megilletne.

JOGOSIGÉNY Én pedig, tekintetes törvényszék, igénylést adtam be egy zsidópéküzletre, mivelhogy a pékmesteri vizsgám megvan, utólag aztán megtudtam, azért nem kaptam meg az engedélyt, mert az alispán úr azt várta, talán máig is azt várja, hogy a zsidóságot visszatelepítsék a korábbi helyére. Pedig korábban nem itt volt, mi voltunk itt korábban, mi mindig itt voltunk, ebben a medencében, kivéve, amikor még nem, de akkor még nem ért a nevünk.

NEKEMISJÁR Én, kérem, a fronton voltam, és amíg én ott hazámért viaskodtam, addig itthon a púposok és sánták gazdagodtak, ők nagy vagyonokat megkaparintottak. Hogy fér ez össze a magyar becsülettel? Most elmentek a zsidók vagy itt maradtak?

Fehérköpenyes nők jönnek be, kezükön gumikesztyű. Vagy deréktől felfelé hatalmas gumikesztyűnek öltözött nők. Ők a Szülésznők. Aki nem beszél, az ujjtáncot mutat be.

FELISUJJ szülésznő Csúcsra járt a munka, helyenként a nemzetőrség és a leventék is bedolgoztak, ugye, el kellett hárítani a torlódásokat, márpedig két hónap alatt kétszázezer háztartást leltárba venni, az nem semmi, az idő szűk volt, a lakások

tágak és zezugosak, ahol friss a festés, ott kibontani a falat, nem egy helyen bejelentésre a kertet is felásni, és az nem egy pár kamásni volt, amit ott találtunk, az egész állami adminisztráció egy emberként matatott, ők a köbméterekben, mi, szülészek, a belterekben, hüvelyi méretekben, folyt a vagyontmentés, a nemzet szépen gyarapodott, még a németek is ámultak, ezek a magyarok, ezek tényleg hunok!, na most, persze, lehet az egy városi tisztviselő is, aki személymotosz, de hol ért az ahhoz?, hol annak a szakértelme?, egyáltalán mi értelme egy férfinak egy nőben turkálni?, elméletileg a törvény is tiltja, meg hát ez ugye nyilvánosnak nyilvános, de mégse nyilvános, mi szülészek mégiscsak ezt tanuljuk, világra segíteni a jövőt, a mi ujjunk nem vaktában, nem ösztönből, önök, tisztelt bírák, akik az igazságot hozzák napvilágra, ugyanezt érezhetik, amit mi, amikor előkerültek a kincsek, nincs igazam?

LEISUJJ *szülész* Búgtak a tárnák, sajna két gumikesztyű jutott tíz bábára, bábánövendékre, azzal aztán ki-be, ki-be, a vérből a szarba, a szarból a vérbe, most ecseteljem?, ugye, ne, vajtuk a mélyet, mert ugye itt van elrejtve a lényeg, ez most a feladat, erre van szükség, így nyílik meg most a jogos örökség, hát megnyílt, meg, az a tátongó mélység, aztán összezárult, mint egy testnyílás, virágníllás volt, mikor mi vajtuk a mélyet, semmit sem vihettek magukkal a rémek, a kémek, akik miatt ránk esőzött a bomba, akik miatt az ember elsózott mindent, annyira szerelmes volt a nemzeti vagyomba, a rúdaranyakba, a rúdezüstökbe, az ékszerhalmokba, aztán, amikor ezek is mentek a vagonba, ezek a visszaszerzett javak, a visszaszerzett jószág, akkor jött a német, rátette a kezét, ez nagy érvágás volt és nagy égés, mégiscsak a mienket vitték, de az abrosz, a komód, a kávédaráló, az ezüstszervíz, ne higgyék, hogy nekünk nem fáj, nagyon fáj, nekünk semmibe nem került, akkor is nagyon fáj, fáj ez forszírozás, hogy adjuk elő, eddig és ne tovább, értik?, nekünk ez tényleg nem került semmibe, hát mi volt ez, mi: önfinszírozás!, amúgy önök is tudhatnák, tisztelt állami bírák, hogy az állam jogos önvédelemből mindenkinek korlátozhatja szerzett jogát. Mondom, eddig és ne tovább!

Szülész *ők el.*

Árnyjáték: vonuló batyus, bőröndös menet, mögöttük puskás csendőr.

Oldalt kivilágosodik egy pulpitus, mögötte áll a védő.

PITYPANG *védő* Terhelt békeszerető, szolid ember volt, aki jószágaival is feltűnő gyengédséggel bánt, bántja tehát a védelmet a tendenciózus beállítás: tanúk szolgálatuk tartama alatt kiszolgáltattott emberek és saját vallomásaik szerint a vádlott szenvedő alanyai lévén, természetszerűleg ellenszenvet és megtorlási vágyat kell hogy érezzenek a vádlott iránt. Azért, halkan mondom, kellene, hogy érezzék, egy bajba került, védtelen emberrel, aki ráadásul háborús sérülést is szenvedett, nem bánunk így. Védencem kitarat amellet, hogy embertelen bá-

násmód nem volt, az alá rendelték fedél alá kerültek, közellátás jó volt, keresztény szellemben történt. Kérem, a téglaszárító, a dohánypajta, a malom, a marhaistálló, a lóistálló, a sertésól egyaránt alkalmas arra, hogy fedelet kínáljon az embernek szükség esetén. És ezek az emberek kétségkívül nagy segítséget látnak. Szükségük lett volna az égvilágon mindenre, de az égvilágon semmi joguk nem volt erre, viszont a terheltnek nem állt módjában változtatni az előírásokon. Ha meg volt tiltva, hogy csomagot kapjanak, vásároljanak, ötven pengőnél több pénzt tartsanak, dohányozzanak, civilekkel szóba álljanak, akkor, már álljon meg a menet, ezért a feletteseit kellene számonkérniök! Mondják meg végre, mit akarnak hát!

III

Az előbbi menet a háttérben, csak most mindenki farosttáblát visz, rajta a saját egész alakos fotója. Amíg átvonulnak a színen, profilból látjuk őket. Visszafordulnak, időnként megállnak, ilyenkor ők is, a táblájuk is a nézőtér felé fordul. Olyanok, mint valami falanx. Valójában céltáblák. Bejön pár karszalagos nyilas, kezükben négyágú, nyilaskereszt alakú, közepén H betűs zöld dobócsillag. Célba dobálnak vele. Zenei kíséret a produkcióhoz: részletek Saint-Saëns Dance Macabre c. darabjának zongoraátiratából, de hatásvadász, némafilmkísérő stílusban, csak éppen pianissimo.

BÁRÁNY *nyilas* Tiltakozom az ellen, hogy tevékenységünket ideológiailag motivált, társadalmi banditizmusnak bélyegezzék. Nem volt elég, hogy a németek szerencsétlen üldözötteket megbélyegezték, most mi vagyunk soron, mi, megtévesztett munkások, kiségerszociálisok, akikre a sírásó szerepét osztotta a történelem? Mi mindenkit elengedtünk, akit lefogtunk, menjen, amerre a lába viszi: hát nem sokáig vitte, annyira le voltak gyengülve. De az ellátást nem mi vontuk meg tőlük, a jogokat, azokat se mi, mi ugyanolyan szocialisták voltunk, mint akárki más, a nép igazságának bajnokai, az volt a baj, hogy későn kerültünk a kormányruához, összezsugorodott az időnk, az az idő, ami szocialista programunk megvalósítására adatott. Mi voltunk azok, akiket kamikázéznak küldött maga helyett a politikai osztály.

GIDA *nyilas* Ha a németek időben összefognak velünk, nyertek volna egy ütőképes hadsereget, de ezzel elkéstek, a vén trotlira tettek, aki béklyót rakott lábainkra, kötelet dobált kezeinkre, és angolbarát klikkjével együtt talmudi kajánsággal akadályozta leghalmozottabb terveink megvalósítását. Törekvéseinket módosítanunk kellett, az ember csak azon az úton járhat, amelyik megnyílt előtte. A csoda így is hajszálon múlt, a szárnyas halál diadalmasan repült Londonra, és nyilván repült volna New Yorkra is, ha nem következik be szabotázs. Addig pedig, amíg a német csodafegyver kifejti világeldöntő hatását, és nagy hazánk kibújik a kutya-

szorítóból, mi a mi dolgunk? – felszámolni az itthoni káoszt, a trotli-rezsim maradványait.

A menet ismét árnyjátékká alakul. Az egyik oldalon kivilágosodik egy pulpitus. A védőbeszéd közben erősödő moraj a hallgatóság felől.

PIPI TÉR védő Nem könnyű mentséget találni arra, amit védencem, a vádlott és társai elkövettek. A társadalom és a jog, ha kilép az ész keretei közül, ha kilép a józan ész aranykeretéből, ha nem kér az ész tekintetéből, a józanság szemüvegkeretéből, akkor, tisztelt bíróság, tudjuk, jön a téboly, tudjuk, de ne mondjuk, hiszen tudjuk, hogy az jön, fogalmazzunk szabatosabban, mondjuk azt, hogy ilyenkor a társadalom cselekvősége megnő, sőt, ez a cselekvőség elérheti a maximumot, erre számos tömegsír utal, miért?, mert a káoszban minden mozog, csak a halott nem mozog tovább, de ez is csak látszat, a cselekvőség csak látszat, az elkövetőt éppen hogy az áldozat mozgatja, a tettes totálisan áldozatorientált, ez az ő függősége, tisztelt független bíróság, egyik áldozat a másikhoz rántja, azzal is végezni kell meg amazzal is, a földön fekvők, a Dunában úszók húzzák-vonják szegény tettestársakat, társtetteseket, olyan ez, mint valami titkos összeesküvés, mintha a halottak intéznék az egészet, ők rángatnák láthatatlan fonálon azokat, akik a bűvöletükben élnek.

Még erősebb moraj a hallgatóság soraiból.

Kiss Dorka és Rajk László látványterve Nemes Jeles László *Napszállta* című filmjéhez
(Fotó: Laokoon Filmgroup)